

arbeids ervaringsleren

ARBEIDSERVARINGSLEREN: DE ANDERE KANT

Annemieke Hogendorp is zeker blij met het project arbeidservaringsleren. Toch vindt ze dat in de stroom positieve publikaties erover de knelpunten en de 'andere kant' ervan te weinig aan bod komen.

De andere kant: de spanning tussen uitgaan van de ervaringen van leerlingen en de wens tot kennisoverdracht.

In haar reactie gaat ze nader op die knelpunten en de andere kant in.

In dit stuk wil ik reageren op het artikel van Kees Sluis in *Moer* 1984/5, pag. 9-14. Dit artikel was een weergave van een interview met Sjon Ruiter van de Don Boscoschool in Amsterdam. De *Moer*-redactie vindt dat aan lbo-leerlingen eer valt te behalen en Sluis gaat vervolgens in op het project arbeidservaringsleren (ael), waarin verschillende taalactiviteiten aan bod komen.

Nu is het zo dat doelstellingen met betrekking tot het project ael vaak niet zo duidelijk zijn aangegeven, dat wil ik naar voren brengen in wat hierna volgt. Als je je dan ook ten doel stelt schrijfangst van lbo-leerlingen te overwinnen binnen het project ael, zoals in Sluis' artikel geïllustreerd wordt, kunnen de verschillende doelstellingen met elkaar in strijd zijn of het is zo dat niet alle doelstellingen te realiseren zijn. Het aan de orde laten komen van taalactiviteiten, iets willen doen met schrijfangst, is al zo'n klus op zich, dat je doelstellingen die je voor ogen hebt met ael uit het oog kunt verliezen.

Tevens is het zo dat Sluis' artikel voor mij in het verlengde ligt van een stroom positieve artikelen over ael. Ik wil aangeven, dat er ook andere kanten aan de ael-zaak zitten, door ael in een ietwat bredere context te zetten en bepaalde knelpunten aan te geven.

Van het prille begin naar een landelijk project

Ael is begonnen op de IVKO-school in Amsterdam (school op mavo-niveau voor individueel voortgezet kunstzinnig onderwijs). Op deze school is ael voortgekomen uit open projectonderwijs: leerlingen vonden het belangrijk ervaringen op te doen met arbeid — een behoefte ontstaan vanuit hun eigen interesse en leefwereld (ervaring). Cees van Baalen begeleidde deze leerlingen.

In 1977 gaf Van Baalen aan hoe leerlingen van deze school via zelf opgedane ervaringen meer inzicht in arbeid(sprocessen) konden verkrijgen

(Over *Vernieuwing*, januari 1977, pag. 2-4).

Van het een kwam het ander: in 1979-1980 is ael een landelijk project geworden, gesubsidieerd door Onderwijs & Wetenschappen. Acht scholen, waaronder de Don Boscoschool, deden hieraan mee.

De werkgroep ael, die betrokken was bij het landelijk project, vond dat maatschappelijke problemen bespreekbaar gemaakt moeten worden op school. Iets wat maatschappelijke problemen gemakkelijker bespreekbaar maakt, is het zich inleven hierin.

Leren: inhoud en werkwijze

IVKO-leerlingen wilden ervaring opdoen met arbeid. Op de IVKO-school is ook ruimte voor het ontplooiën en onderzoeken van eigen ervaringen. Vanuit ervaringsleren als inhoudelijk doel kan bijvoorbeeld aan 'arbeid' gewerkt worden, als leerlingen blijken geven hier behoefte aan te hebben. De werkgroep ael en betrokken docenten (h)erkennen de plaats van ael op de IVKO-school niet (meer). Bij hen wordt voor ael gekozen vanuit een ideologische optiek: arbeid is een belangrijk onderdeel van de samenleving en daar moet binnen het schoolse leren iets mee gedaan worden. Hiermee wordt de inhoud van de te onderzoeken ervaringen al bepaald en deze is vervolgens geen primaire behoefte meer van leerlingen.

Als je de doelstellingen van het landelijk ael-project erbij neemt, kun je de tweedeling betreffende de inhoud en werkwijze van het leren terugvinden. Doelstellingen betreffende *inhoud van leren* zijn bijvoorbeeld realiseren van nieuwe ervaringen inzake arbeid, die het milieu waaruit men afkomstig is of de opleidingssoort die men volgt, overschrijden. Ten gevolge van deze doelstellingen zijn criteria opgesteld inzake het zoeken naar arbeidsplaatsen door leerlingen: spreiding over verschillende arbeidssectoren en milieuoverschrijding bijvoorbeeld. Doelstellingen betreffende de *wijze van leren*: arbeidservaringen van leerlingen worden leerobject, ontwikkeling van meer zelfstandigheid in oordeelsvorming; meer zelfstandig organiseren van het leerproces; toepassen van werkvormen waarbij de taak van de leerkracht minder gericht is op kennisoverdracht en meer op het begeleiden van het leerproces.

Doelstellingen met betrekking tot de wijze van leren botsen met die, welke betrekking hebben op de inhoud van leren en de criteria die ten ge-

volge hiervan zijn opgesteld.

Doelstellingen betreffende de wijze van leren hebben betrekking op de 'e' van ael. Je kunt mijns inziens ervaringsleren niet tot een wijze, tot een methode, degraderen. Ervaringsleren wordt op zo'n manier een didactisch principe om de leerinhoud gemakkelijker verteerbaar te maken. Ervaringsleren is meer: een inhoudelijk principe, waarbij interesses en behoeften van leerlingen de leerinhoud van het onderwijs vormen. Doelstellingen betreffende de inhoud van leren (en criteria) van het landelijke ael zijn al zo bepalend, dat doelstellingen met betrekking tot ervaringsleren amper meer te verwezenlijken zijn.

Cynisch resumerend: omvorming van het ael-project door de werkgroep en betrokken docenten: maatschappelijke verschijnselen en problemen bespreekbaar maken door leerlingen verplicht een weekje te laten inleven op een door leerkrachten met criteria ingedekte arbeidsplek, om dan na de werkweek fijn spontaan na te praten vanuit eigen opgedane ervaringen, die ook nog op een hoger plan moeten worden gebracht.

Onduidelijkheid en keuzes

In het artikel van Sluis over de Don Boscoschool zitten enige onduidelijkheden. Opmerkingen als: 'Na een aarzelend begin (...) kwam de klas *toch* met een hele lijst (...) en 'Automatisch kwam de klas tot de conclusie dat (...) (Moer 1984/5, pag. 10; cursiveringen A.H.) wekken bij mij vragen op: Hoe komen de leerlingen *tóch* tot iets? Hoe komt een klas *automatisch* tot iets? Speelt de sturende docent hierbij een rol en zo ja, welke? Verder werkt de term arbeidservaringsleren verhuullend. Hiervoor is over ael in de zin van arbeidsoriëntatie gesproken. Ook in Moer (1984/5, pag. 10) komt dit naar voren, onder andere door de voorwaarden die geformuleerd zijn bij het zoeken naar een arbeidsplek (pag. 11): 'Het is niet de bedoeling dat het een bedrijf van familie is of waar men al voor een vakantiebaantje heeft gewerkt. Het moet een bedrijf zijn, dat niet te klein is, zodat leerlingen echt enig idee van arbeidsverhoudingen kunnen krijgen (...).'

Toch wordt ook gesproken over beroepenoriëntatie (pag. 10). Ik denk dat duidelijke keuzes gedaan moeten worden, zodat leerlingen ook weten waar ze aan toe zijn. Verschillende mogelijkheden op een rijtje:

* Ervaringsleren: ervaringsleren als inhoudelijk

doel. Er is verschil tussen interesses en behoeften van leerlingen en de wens tot ontplooiing van ervaringen, en opgelegde ervaringsmogelijkheden (het verplichte weekje inleven).

- * **Beroepenoriëntatie:** leerlingen oriënteren zich op een arbeidsplek binnen hun vakrichting. De werkweek is het belangrijkste onderdeel.

- * **Arbeidsoriëntatie:** leerlingen worden geconfronteerd met het verschijnsel arbeid en aanverwante problemen. De werkweek is een onderdeel van het leerproces.

- * **Toekomstoriëntatie:** vanuit het idee dat arbeid een betrekkelijke waarde in sociaal opzicht heeft, confronteer je de leerling met vragen als: Wil ik later een baan? Wat zijn mijn rechten en plichten als werknemer? Hoe krijg ik een uitkering en hoe kan ik hiervan leven? Wat zijn mijn rechten en plichten als uitkeringstrekker? Wat zijn mijn perspectieven in het vrijwilligerswerk? Wil ik na school een bedrijfje opzetten en hoe doe ik dat? Voor de leerling is het tenslotte in eerste instantie van belang, dat hij na school leert overleven. Leerlingen tasten af wat hun mogelijkheden zijn na school. De werkweek is een onderdeel van het leerproces.

Op de Don Boscoschool moet ook een keuze gedaan worden. Nu is het zo, dat leerlingen aan beroepenoriëntatie denken, waar de werkweek het belangrijkste projectonderdeel is (pag. 14). De leraar echter heeft in zijn hoofd dat aan arbeidsoriëntatie gedaan moet worden (de werkweek is

onderdeel van het leerproces). Dientengevolge brengt hij ook thema's in (pag. 12) en neemt vragen op over vrouwen en buitenlandse arbeiders in het bedrijf. Waarom dit gebeurt is mij niet duidelijk. Hoe zit het dan met ervaringen van buitenlandse leerlingen in hun werkweek? Zijn die niet vanzelf geïnteresseerd in de positie van buitenlandse arbeiders in hun bedrijf? Het punt van de etnische minderheden wordt nauwelijks aandacht geschonken, terwijl de redactie erkent dat 'het lbo de schoolsoort (is) geworden, waarin de meeste leerlingen van buitenlandse afkomst terecht komen' (pag. 1).

Het streven van de leraar gaat in zekere zin langs de leerling heen. Ook voor taalactiviteiten die bij ael op de Don Boscoschool aan bod komen geldt dit. Dit blijkt uit noot 3 (pag. 14): 'Gaan we nu echt taal doen?'

Slot

Ael op de Don Boscoschool is een zinnig stuk opleiding, maar wel met haken en ogen. Het blijft toch altijd schipperen tussen uitgaan van ervaringen van leerlingen (ervaringsleren) en de wens tot kennisoverdracht en inhoudelijk resultaat (beroepen-, arbeids-, toekomstoriëntatie). Dat wil niet zeggen dat je met ervaringsleren geen inhoudelijk resultaat zou kunnen bereiken, maar het is zo'n anderssoortig leren, dat veel oefening en geduld komt kijken. Door een project ael ben je er niet.